

TADBIRKORLIKNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNINI O'ZBEKISTON
MISOLIDA

Turg'unova Tursunoy Maratovna

Tadbirkorlik iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri bo'lib, mamlakatimizda kichik va o'rta biznes tadbirkorligi yangi ish o'rinlarini yaratish va bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu, o'z navbatida, aholi farovonligini oshirishga yordam beradi. Tadbirkorlik innovatsion g'oyalarni amalga oshirish, mahsulot va xizmatlarni yangilash orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Bu o'sish esa mamlakatning umumiy iqtisodiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadbirkorlik muhitining rivojlanishi raqobatni kuchaytiradi, bu esa iste'molchilarga sifatli mahsulotlar va xizmatlarni taqdim etishga yordam beradi. Raqobat muhitida tadbirkorlar o'z mahsulotlarini yaxshilash va innovatsion yechimlar taklif etishga intilishadi, shuningdek, narxlar va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga harakat qilishadi. Bu esa iste'molchilar uchun ko'proq tanlov imkoniyatlari yaratadi va umumiy iste'molchilar farovonligini oshiradi. Raqobat kuchaygan sari, tadbirkorlar o'z mijozlarini jalb qilish uchun yangi strategiyalar ishlab chiqishga majbur bo'ladi, natijada bozorning sifat va xizmat darajasi oshadi. Raqobat kuchaygan sari, tadbirkorlar o'z mahsulotlarini va xizmatlarini takomillashtirishga intilishadi. Raqobat kuchayganda, bozorning sifat va xizmat darajasining oshishi bir necha jihatdan o'zini namoyon etadi:

- Iste'molchilar ko'proq tanlov imkoniyatiga ega bo'lishadi. Ular o'z talab va ehtiyojlariga mos keladigan eng yaxshi mahsulot va xizmatni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

- Tadbirkorlik va raqobat muhitining rivojlanishi iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Yangi ish o'rinlari yaratiladi, va bu iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi

- Bozor raqobatida o'z o'rnini saqlab qolish uchun tadbirkorlar doimiy ravishda o'z mahsulotlarini yangilab boradilar. Bu, o'z navbatida, umumiy sifat darajasining oshishiga olib keladi.

- Raqobat kuchayishi tadbirkorlarni ijtimoiy mas'uliyatga ham undaydi. Ular o'z jamoalariga, atrof-muhitga va jamiyatga yaxshilik qilishga harakat qiladilar, bu esa korporativ ijtimoiy mas'uliyatning oshishiga olib keladi.

Shu sababli, raqobat kuchayishi tadbirkorlik muhitini rivojlantiradi, natijada iste'molchilar uchun yanada sifatli va raqobatbardosh mahsulotlar va xizmatlar mavjud bo'ladi. O'zbekistonda tadbirkorlik muhitini rivojlantirish va raqobatni kuchaytirishga qaratilgan bir qator tashabbus va dasturlar amalga oshirilmoqda. Yurtimizda iqtisodiy islohotlar amalga oshirilib, bozor mexanizmlarini joriy etishga e'tibor berilmoqda. Bu jarayon davlat mulkini xususiy lashtirish, raqobat muhitini yaratish va iqtisodiy erkinliklarni kengaytirish bilan bog'liq. Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash dasturlarida kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab dasturlar, subsidiyalar va moliyaviy imtiyozlar mavjud. Bu, tadbirkorlarning rivojlanishiga ko'maklashadi. Yangi qonunlar va reglamentlar. Tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan yangi qonunlar,

masalan, "Kichik biznesni rivojlantirish to'g'risida"gi qonun va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi boshqa normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirishda davlatning qo'llab-quvvatlashi har tomonlama amalga oshirilmoqda. Qonunchilikdan tortib, moliyaviy, ta'lim va innovatsion dasturlargacha, bu chora-tadbirlar tadbirkorlarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari

	2019	2020	2021	2022
Yalpi ichki mahsulot	55,3	54,8	54,1	51,8¹⁾
Sanoat	25,8	27,9	27,4	26,0
Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi	97,9	96,7	96,0	94,8
Investitsiyalar	44,3	46,0	45,6	47,9
Qurilish	75,8	72,5	72,5	71,5
Savdo	83,6	82,3	82,3	84,7
Jami xizmatlar	53,2	51,8	51,7	49,4
Yuk tashish	54,4	51,6	42,9	47,4
Yo'lovchi tashish	90,4	93,5	92,7	92,4
Bandlik	76,2	74,5	74,5	73,9
Eksport	27,0	20,5	20,0	29,6
Import	61,6	51,7	45,2	49,4

Manba: www.stat.uz

Qishloq, o'rmon va baliq ho'jaligi, shuningdek, yo'lovchi tashish sohalarida tadbirkorlik oxirgi yillarda sezilarli darajada rivojlanmoqda. Davlat dasturlari, innovatsion texnologiyalar va kooperativ yondashuvlar yordamida bu sohalar yanada rivojlanmoqda, yangi ish o'rinlari yaratilib, iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirmoqda. Bu jarayonlar O'zbekistonning iqtisodiy diversifikatsiyasiga ham katta hissa qo'shadi. Qishloq ho'jaligida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, masalan, sug'orish tizimlari, zamonaviy uskunalar va innovatsion agrar amaliyotlar yordamida ishlab chiqarishni oshirishga erishildi. Bu, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga yordam berdi. Qishloq joylarida fermer kooperativlari va agrar birliklar tashkil etilib, resurslarni birlashtirish va mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirishga imkon berdi.

Shuningdek, transport tizimini modernizatsiya qilish va yo'lovchi tashish xizmatlarini yaxshilashga qaratilgan dasturlar orqali tadbirkorlik rivojlanmoqda. Yangi yo'llar, temir yo'l va avtobus tashish xizmatlari tashkil etilgan. Shahar ichida yo'lovchi tashish xizmatlari, masalan, taksi va onlayn transport xizmatlari o'sib bormoqda. Bu, tadbirkorlik faoliyatini kengaytirishga va yangi ish o'rinlarini yaratishga yordam bermoqda. Yo'lovchi tashish sohasida raqamli platformalar va ilovalar orqali xizmatlar taklif qilish, transportni boshqarish va qulayliklarni ta'minlashda yangiliklar kiritildi.

Tadbirkorlik va innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun universitetlar va ta'lim muassasalarida tadbirkorlik ta'limi va kurslari yo'lga qo'yilgan. Bu, kelajakdagi tadbirkorlar uchun zarur ko'nikmalarni taqdim etadi. Tadbirkorlar uchun o'quv markazlari va inkubatorlar tashkil etilib, ularda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va biznes reja tayyorlashda yordam beriladi. Raqamli transformatsiya va elektron tijoratni rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda. Xorijiy texnologiyalarni jalb qilish, raqamli platformalarni yaratish va innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlash yo'lga qo'yilgan. O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish ustida ish olib borilmoqda. Hukumat xorijiy investorlar uchun imtiyozlar, huquqiy kafolatlar va boshqa qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini taqdim etadi.

Kichik korxonalar va mikrofirmalar tomonidan moliyalashtirish manbalari bo'yicha texnologik, marketing va tashkiliy innovatsiyalarga qilingan xarajatlar

	2019	2020	2021	2022
Jami	1 939,9	1 041,6	1 189,4	2 006,1
shu jumladan:				
korxonaning o'z mablag'lari	1 077,6	716,2	878,0	1 246,6
chet el investitsiyalari	191,2	79,3	97,9	151,9
tijorat banklarining kreditlari	596,4	171,2	170,2	554,0
boshqa mablag'lar	74,7	74,9	43,3	53,6

Manba: www.stat.uz

Innovatsiyalarga qilingan xarajatlar aksariyat hollarda korxonalar o'z mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi. Bu holatning bir necha sabablari mavjud:

- O'z mablag'laridan foydalanish korxonalar moliya jarayonlarini tezda amalga oshirish imkonini beradi, bu esa innovatsiyalarni tezroq joriy etishga yordam beradi.
- Kichik korxonalar ko'pincha banklardan yoki boshqa moliyaviy muassasalardan kredit olishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, chunki ular ko'pincha yuqori risk sifatida baholanadi. Shuning uchun, o'z mablag'laridan foydalanish eng qulay va xavfsiz yo'ldir.
- O'z mablag'lari orqali marketing faoliyatlarini amalga oshirish, brendni rivojlantirish va mijozlarga erishish strategiyalarini qo'llab-quvvatlaydi.
- Korxonalar o'z ichki jarayonlarini optimallashtirish, xodimlar malakasini oshirish va ish jarayonlarini yaxshilash uchun investitsiyalar kiritadiladi.
- O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy sharoitlar, masalan, inflyatsiya va valyuta kursidagi o'zgarishlar, moliyaviy risklarni oshiradi. Shu sababli, korxonalar o'z mablag'lariga tayanishni afzal ko'rishadi.

- Mamlakatimizda kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun turli dasturlar va imtiyozlar taqdim etmoqda. Biroq, ko'plab tadbirkorlar ushbu imkoniyatlardan to'liq foydalanmasliklari yoki qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, shuning uchun o'z mablag'lariga ko'proq suyanishadi.

O'zbekiston bozorida bir nechta tijorat banklari kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan mahsulotlarni taklif etadi. Ushbu banklar innovatsiyalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, Kapital Bankni olaylik. Kapital Bank kichik va o'rta biznesga texnologik va marketing innovatsiyalarini moliyalashtirish uchun maxsus kredit dasturlarini taklif etadi. Ushbu dasturlar o'z mablag'lari hisobidan amalga oshirilishi kerak bo'lgan xarajatlarni qoplashga yordam beradi. Uskuna va texnologiyalarni lizing asosida taqdim etib, korxonalariga yangi texnologiyalarni tez va arzon sotib olish imkoniyatini beradi. Asaka bank esa kichik korxonalariga maxsus mo'ljallangan kreditlar va imtiyozlar taklif etadi. Ushbu dastur innovatsiyalarni amalga oshirish uchun zarur mablag'ni olishga yordam beradi. Ipoteka Bank, o'z navbatida, kichik korxonalar va mikrofirmalar uchun imtiyozli shartlar bilan kreditlar taklif etadi. Bu kreditlar innovatsiyalarni moliyalashtirishga yordam beradi.

Banklar ko'pincha xavfni kamaytirish uchun moliyaviy kafolatlar talab qiladi, shuning uchun korxonalar o'zlarini yaxshi tayyorlashlari muhim. Buning uchun biznes rejasini tayyorlash talab qilinadi. Tijorat banklaridan kredit olish uchun korxonalar mustahkam biznes rejasini ishlab chiqishlari zarur. Ushbu reja innovatsiyalarni qanday amalga oshirishini va kutilayotgan foydalarni ko'rsatishi kerak. Kredit olish uchun korxonalar moliyaviy hisobotlar, soliq deklaratsiyalari va boshqa zaruriy hujjatlarni taqdim etishlari kerak. Banklar bilan aloqalarni o'rnatish, tijorat banklari tomonidan berilayotgan imkoniyatlardan foydalanishni osonlashtiradi. Bu, kelajakda yana qo'shimcha moliyaviy yordam olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tijorat banklari kichik korxonalar va mikrofirmalarga innovatsiyalarni moliyalashtirishda muhim yordam beradi. Ular turli xil moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar taklif etish orqali tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga hissa qo'shadilar. O'z mablag'lari bilan bir qatorda, tijorat banklarining imkoniyatlaridan foydalanish, korxonalar uchun yangi texnologiyalarni joriy etishga va marketing strategiyalarini amalga oshirishga yordam beradi.

O'zbekistonda tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi o'ni katta ahamiyatga ega bo'lib, u yangi imkoniyatlar yaratish, innovatsiyalarni joriy etish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tadbirkorlik sektorini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun yanada samarali chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Shu orqali davlatimiz iqtisodiyotini yanada diversifikatsiyalash, raqobatbardoshligini oshirish va xalqaro bozorlar bilan integratsiya qilish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xodiev B.YU., Qosimova M.S., Samadov A.N. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. T.: TDIU, 2010.
2. Kichik biznesni yirik biznesga transformatsiyasi: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida

tadqiqotlar o'ri va rivojlanish omillari. (2024). Yangi O'zbekiston Taraqqiyotida Tadqiqotlarni o'ri va Rivojlanish Omillari, 4(1)

3. Yuldasheva, N. A. , Bobojonov, J., Tuxtaboyev , M., & Hakimov , A. (2023). O'zbekiston Respublikasida kichik biznesning ulushi. Xalqaro ilmiy amaliy konferensiya, 2(2), 122-126

4. www.stat.uz